

DIALEKTICKÝ IDEALIZMUS G.W.F. HEGELA (1770-1831)

Na pozvanie pruskej vlády prednáša na univerzite v Berlíne od roku 1818. Tu sa stáva prvým filozofom pruského štátu, ale i prvým filozofom nemeckej klasickej idealistickej filozofie. Hegel odmietol Kantov agnosticizmus, Fichteho subjektálny idealizmus a rozišiel sa i so Schellingom, ktorého princíp identity subjektu a objektu síce preberá, nie však ako identitu bezprostrednú. Jednotu myslenia a bytia Hegel pochopí ako totožnosť sprostredkovanú zložitým vývinom.

Na rozdiel od predchádzajúceho filozofického myslenia, ktoré podľa Hegela trpí jednostrannosťami, záleží na tom, „či pochopíme a vyjadríme pravdu nielen ako substanciu, ale práve tak aj ako subjekt.“

Hegelovi ide najmä o prekonanie dualizmu subjektu a objektu. Hegel práve tento predpoklad spochybňuje a demonštruje dialektickú interakciu kategórií subjektu a objektu, vnútorného a vonkajšieho. Pokračuje aj v rozpracovávaní myšlienky, že vedomie je vždy spojené nielen s vedomím samého seba, ale aj s objektom poznania. Významné na Fichteho koncepcii jastva je podľa Hegela to, že ho spája s imanentným pohybom. Hegelov idealizmus má však i svoj druhý fundament, fundament spinozizmu.

Vychádzajúc z týchto dvoch motívov, Hegel formuluje poňatie substancie ako subjektu, neosobného a nevedomeného všeobecna, ktoré sa konkretizuje v prírode i ľudských dejinách a v ľudskom poznaní sa stáva vedomím. Absolútne (absolútny duch) neexistuje mimo nášho sveta materiálnych a konečných realít.

U Hegela človek musí v prvom rade zo seba striasť prírodu. Na počiatku dejín je pre Hegela biologickou bytosťou. Hegel vidí vznik človeka ako sebauvedomenej bytosti v jeho vlastnom úsilí, v jeho konaní. Rozvíja zároveň myšlienku, že človek sa poznáva len v spoločnosti.

Začiatok uskutočňovania človeka ako sebauvedomenej bytosti Hegel kladie do vzniku deľby práce. Počiatok deľby práce kladie do vzájomného boja za ovládnutie druhého, do boja na život a na smrť. V samotnom boji, v okamihu úzkosti pred smrťou, človek precitá z biologického života. Človek, ktorý nevydržal otras smrtelnej úzkosti sa poddáva druhému a je otrokom. Vďaka práci si však rab vytvára sebauvedomenie, t. j. vedomie, že neexistuje len pre pána, ale i pre seba samého.

Hegel vychádza z presvedčenia, že existuje len jedna podstata a tou je idea, pojem. Pojem je prvým a veci sú tým, čím sú, v dôsledku činnosti imanentného a v nich sa prejavujúceho pojmu. Pojem ako nekonečnú formu Hegel pomenoval absolútnou ideou, absolútnym duchom, ktorý je neosobným duchovným princípom sveta. Absolútna idea ako aktívny, činný princíp sa neustále vyvíja. V procese svojho dialektického samovývoja prechádza tromi stupňami:

1. Na prvom stupni sa idea vyvíja v sebe samej, v živle čistého myslenia do systému kategórií. O tomto stupni vypovedá logika.
2. Na druhom stupni sa idea sama sebe odcudzuje, existuje vo forme inobytia, t. j. ako príroda, ktorá je antitezou idey. O inobytí pojednáva filozofia prírody.
3. Na treťom stupni absolútna idea neexistuje v jednote oboch momentov, ktoré predstavuje ľudstvo. Stáva sa duchom, ktorého vývoj ide od subjektívneho ducha (individuálneho vedomia), cez objektívny duch (právo, morálka, mravnosť, spoločnosť, štát) k absolútnemu duchu (umeniu, náboženstvu, filozofii). O tomto stupni vývoja idey vypovedá filozofia ducha.

Logickým formám dáva Hegel reálne bytie, preto jeho logika je zároveň ontológiou. Hegelova logika je kategoriálnou analýzou reality. V Logike Hegel skúma všeobecné pojmy, ako pojem bytia, ničoty, diania, kvality, kvantity, miery, podstaty, totožnosti, rozdielu, protirečenia, nevyhnutnosti a náhody, možnosti a skutočnosti atď. Vo svojej logike začína od najchudobnejšej kategórie, kategórie čistého bytia, ktoré nemôžeme podľa neho ani vnímať, ani nazerať. Toto bytie sa preto rovná nič. V druhom štádiu je pojem mimo seba ako jav. V treťom štádiu sa pojem stáva skutočným pojmom, ktorý je najskôr subjektívny, potom objektívny a nakoniec prechádza do absolútnej idey.

Duch teda, vychádzajúc z prírody, navracia sa do svojej rodnej sféry. V logike bol duch myslením len v sebe, v prírode - odcudzeným bytím pre druhého, vo filozofii ducha existuje už pre seba, stáva sa slobodným či ideálnym. Subjektívny duch, ktorý vzniká z prírody, prechádza radom stupňov. V objektívnom duchu nadobúda formu prítomného bytia (Dasein).

Vyvrcholením vývoja absolútneho ducha je filozofia, kde sa idea poznáva vo forme pojmu, subjekt-objektivej forme čistého myslenia. Filozofia je duchom, ktorý poznal sám seba. Počiatok a koniec sú totožné. Špecifickosť totožnosti spočíva v tom, že na počiatku je idea javom ducha v sebe, teraz je sama duchom v sebe a už aj pre seba.

Podľa Hegelovho konceptu sú svetové dejiny ovládané a vytvárané svetovým duchom. Svetový duch realizuje to, čo je rozumné. Rozum vládne dejinami, nie však rozum zvláštneho subjektu, ale absolútny a neosobný rozum. Cieľovým stavom vývoja ducha je štátna spoločnosť s konštitučne monarchickou ústavou. Hegel neostáva stáť iba pri abstraktných filozofických tvrdeniach, ale formuluje mnoho výstižných myšlienok o gréckej antickej spoločnosti, o živote v Rímskom impériu, či o kresťanstve, reformácii, Francúzskej revolúcii a pod. Snaží sa tieto dejinné formy života ľudstva (orientálny svet, grécky svet, rímsky svet, germánsky svet, stredovek, novovek) vysvetliť ako jednotný vyvíjajúci sa celok mnohých momentov. Zákonitosť v dejinách má podľa Hegela paradoxný ráz, existuje totiž rozpor medzi zámermi ľudí a dôsledkami ich činov. Hegel sa pokúsil pochopiť ľudské dejiny ako protirečivý a paradoxný pohyb, ako zákonitú zmenu epoch.

GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL (1770-1831)

§ Ak správne myslím, ak som svoje myslenie oslobodil od klamov, nejasností a individuálnych sklonov k chybným úsudkom, pochopím to, čo je skutočné, pretože stavba sveta zodpovedá požiadavkám rozumu: „Čo je rozumové, je skutočné, a čo je skutočné, je rozumové.“ Hegel je presvedčený, že rozum je podstatou vecí, idea je vlastne vtelená do sveta. Podľa bežne prijímaného názoru idea, myšlienka je subjektívna, a svet je objektívny, nezávislý od myslenia. Hegel odmieta tento názor. Hovorí, že keď prenikáme k pojmom a zákonom, za jednotlivými javmi, tak sa dostávame k podstate, ktorá je všeobecná, trvalá a ovláda všetko jednotlivé. Táto podstata je myšlienkou a myšlienky sú objektívne.

§ Hegelovi z toho vyplynulo, že absolútne a jeho podstatu- ideu (myšlienku), musíme vyjadriť v procese vývoja. K absolútnu patrí proces vznikania. V procese vývinu absolútne neguje svoje počiatočné formy a stáva sa iným. Táto negácia nie je výsledkom vonkajšieho pôsobenia, ale vyplýva z vnútornej protirečivosti. Protirečenia Hegel pokladal za zdroj pohybu a života. Tvrdí, že protirečenie sa nachádza v každej myšlienke. Od tézy sa nevyhnutne dostaneme k antitéze. Hegel odmieta prijať formálno-logický princíp protirečenia (tento princíp hovorí, že vec nemôže zároveň mať aj nemať nejakú vlastnosť – byť aj nebyť, napr.).

§ Nad um, ktorý sa protirečeniam usiluje vyhnúť, Hegel stavia rozum, ktorý myšlienky vytrháva z nehybnosti a nachádza v nich skryté protirečenia. Práca rozumu postupuje ďalej, aby prekonala protirečenie a tak sa dostala na úroveň, kde protirečenia vystupujú už ako prvky vyššieho celku. Po téze a antitéze nasleduje syntéza. Celý proces vývoja vyzerá ako nekonečný. Hegel ho však od začiatku predznamenal účelom.

§ Hegel sa teda rozhodol vybudovať systém, ktorý by zachytil celý proces vývinu absolútna. Myslenie nie je výlučnou vlastnosťou subjektu, ale je objektívne a vládne v celom svete. Chcel jednotlivca priviesť k tomu, aby si uvedomil že svojim myslením sa stáva súčasťou ducha.

§ Na začiatku vystupuje absolútne v podobe abstraktnej idey. Je to len čistá myšlienka. Takouto myšlienkou je pojem bytia. Rozvíjaním tohto pojmu sa absolútne konkretizuje pričom zo seba odvodzuje sféry akými sú príroda a spoločnosť. Keď idea prejde celým logickým vývinom, opúšťa sféru čistého myslenia a prechádza do prírody. Prírodu Hegel označuje ako „inobytie“ idey.

§ Idea je v prírode prítomná ako duchovný princíp, ktorý usmerňuje vývin prírodných procesov k čoraz vyšším stupňom, až napokon prekoná „inobytie“ a vstúpi do sféry ducha. Vtedy príroda vstupuje do sféry ducha a idea si začína uvedomovať samu seba. Sebauvedomovanie idey nastáva v človeku, ľudskom vedomí. V dejinách Hegel pripisuje významnú úlohu štátu. Podľa jeho názoru štát je zavŕšením vývoja k slobode a spravodlivosti. Spomedzi konkrétnych foriem bola Hegelovi najbližšia konštitučná monarchia.

§ Poslednou etapou filozofie ducha je absolútny duch. Vo filozofii sa duch pozdvihol na úroveň, ktorá mu dovoľuje rozpoznať samého seba. Čo sa týka filozofie dejín, jej východiskom je myšlienka, že dejiny predstavujú vývoj ducha v čase. Za rôznorodosťou sa skrýva spoločný duchovný základ. Dejiny sú pokrokom v uvedomovaní si slobody. Na tomto procese sa nezúčastňujú všetky národy, len tie, ktoré si vytvorili ako inštitúciu štát. Rozdielne sú aj úlohy národov, ktoré sa na dejinnom vývoji ducha zúčastňujú. Odlišujú sa historickou etapou, stupňom, na akom sa nachádzajú. Historický proces uvedomovania si slobody sa podľa Hegela začal v starovekých orientálnych despociách, ktoré však slobodu spájali s jedinou privilegovanou osobou. Gréci a Rimania už slobodu priznali viacerým členom. K pochopeniu, že všetci ľudia sú slobodní, dospievajú podľa Hegela až germánske národy, ktoré završujú vývin kresťanstva.